

Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) op eiland IJsselooog in het Ketelmeer

Roland E. van der Vliet & Maikel Aragon van den Broeke

Tauw bv, Postbus 3015, 3502 GA Utrecht
roland.vandervliet@tauw.nl, maikel.aragonvandenbroeke@tauw.nl

Tijdens de zomer van 2009 hebben Maikel Aragon van den Broeke, Marcel Schillemans en Marlou Scheltes van adviesbureau Tauw een onderzoek gedaan naar de beschermde flora en fauna op het eiland IJsselooog in het Ketelmeer, provincie Flevoland. Tijdens het veldwerk troffen zij enige larvenhuidjes en een uitsluitend individu van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) aan. Deze bijdrage doet kort verslag van deze waarnemingen.

Locatie IJsselooog

IJsselooog is een kunstmatig eiland in het Ketel-

meer, dat is aangelegd om verontreinigd slib te bergen dat in de loop der jaren is aangevoerd door de rivier de IJssel naar het Ketelmeer. IJsselooog ligt op circa 1,5 kilometer van de monding van de IJssel en kan worden onderverdeeld in drie delen (figuur 1): het slibdepot zelf, Schokkerbank en Hanzeplaat. Schokkerbank ligt aan de noordzijde van IJsselooog en Hanzeplaat aan de oostzijde. Schokkerbank beslaat ongeveer 50 hectare en ligt tegen het slibdepot aan. Hanzeplaat is circa 30 hectare groot en wordt door een grotere watergang gescheiden van de rest. De oevers van IJsselooog hebben een zeer flauw profiel met

Figuur 1. Ligging van IJsselooog en overzicht van de drie deelgebieden vanuit de lucht.
Location of the island of IJsselooog, with aerial overview of the three subunits.

Figuur 2. Larvenhuidje van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*). IJsseloog, 17 juni 2009.
Exuvium of Gomphus flavipes found at the island of IJsseloog, 17 June 2009 (Foto: Maikel Aragon van den Broeke).

meerdere structuren en elementen die het eiland geschikt maken als paai- en opgroei gebied voor vissen. Aan de westzijde zijn basaltblokken aanwezig ter bescherming van het eiland tegen afkalving en beschadiging door golfslag van het Ketelmeer. Schokkerbank en Hanzeplaat zijn bestemd en ingericht als natuur. Omdat het eiland uitsluitend per boot te bereiken is, wordt het door een zeer beperkt aantal mensen betreden.

Waarnemingen

In de zomer van 2009 is door medewerkers van adviesbureau Tauw gedurende drie dagen een bezoek gebracht aan IJsseloog, namelijk op 16 en 17 juni en op 16 juli. De eerste larvenhuidjes van de Rivierrombout, minstens tien, werden gevonden op 17 juni 2009 op de zandstrandjes van Schokkerbank (figuur 2 en 3). Bij het derde bezoek werd een uitsluitend exemplaar gefotografeerd en gefilmd (figuur 4). Dit uitsluitende exemplaar bevond zich op de basaltblokken van het slibdepot.

Discussie

De Rivierrombout is bekend van alle Nederlandse provincies gelegen langs de grote rivieren, westelijk tot Willemstad en Rotterdam en noordelijk tot de IJsselmonding. Uit Flevoland was voor 2009 slechts één waarneming van de Rivierrombout bekend: op 2 augustus 2006 werd door Jan-Jaap Spaargaren op IJsseloog een imago gefotografeerd. Imago's kunnen echter ver van de grote rivieren worden aangetroffen (Dijkstra et al. 2002). Onze waarneming was daarmee het eerste bewijs van het uitsluipen van de Rivierrombout in Flevoland. Ook na 2009 bleef de soort zeldzaam in Flevoland met slechts één volgende waarneming van een imago op 5 juli 2014 door Frank Engelen aan de westkant van het Ketelmeer. Eggens & Bouwman (2011) noemen de soort nog niet voor de provincie Flevoland, waarbij zij de afwezigheid van soorten van stromende rivieren niet verwonderlijk noemen aangezien stromend water in de provincie zo goed als afwezig is. Als larvaal habitat in de Nederlandse rivieren gebruikt de soort het ondiepe water langs glooiende, zandige oevers tussen kribben (Dijkstra et al. 2002). Omdat een deel van de oevers van IJsseloog uit zo'n zandige oever bestaat, moeten waarnemers toch bedacht zijn op het voorkomen van deze soort in de provincie Flevoland.

Sinds 2006 is de Rivierrombout bekend van de IJsselmonding (Bouwman et al. 2008). Vanwege de korte afstand tussen de IJsselmonding en IJsseloog zouden de gevonden larvenhuidjes in theorie betrekking kunnen hebben op larvale drift vanaf deze vindplaats (cf. Kurstjens & de Veld 1995 die dit veronderstellen voor de Beekrombout *G. vulgatissimus*). Dit betreft het verschijnsel dat individuen met de rivier meestromen en daar tijdelijk overleven maar daar geen populatie vormen. De aantallen die wij vonden, meer dan tien larvenhuidjes, zijn echter een sterke indicatie dat het niet om toevallig meegestroomde exemplaren gaat. Bovendien was de afvoer van de IJssel niet bovenmatig hoog in het seizoen voorafgaand aan de vondst (de Hulster 2011). Dit leidt tot de conclusie dat de soort zich zeer waarschijnlijk heeft weten voort te planten in het Ketelmeer. Indien kan worden

Figuur 3. Biotoop waar larvenhuidjes van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) te IJsselooog zijn gevonden, 16 juni 2009.

Habitat where exuviae of Gomphus flavipes were found at the island of IJsselooog, 16 June 2009 (Foto: Maikel Aragon van den Broeke).

bewezen dat de soort zich regelmatig voortplant op IJsselooog, kan dat als een uitbreiding van zijn voorkomen in de IJssel worden beschouwd. Hoewel het Ketelmeer tot de meest noordelijke plaatsen behoort waar de soort in Nederland is aangetroffen, wordt de Rivierrombout elders in Europa zelfs nog noordelijker waargenomen, zoals in Duitsland en verder oostelijker (Dijkstra et al. 2002, De Knijf et al. 2014).

Uitsluipen van de soort wordt in Nederland vooral geassocieerd met zandstrandjes langs de grote rivieren (Dijkstra et al. 2002, Groenendijk 2004). De huidjes op IJsselooog op 17 juni 2009 werden ook langs een zandstrand aangetroffen (figuur 3). Het uitsluitende exemplaar op 16 juli werd echter op een basaltblok aan de westzijde van het slibdepot gevonden (figuur 4). Deze waarneming geeft aan dat bij inventarisaties van deze soort langs de grote rivieren niet alleen gezocht moet worden op zandstrandjes maar ook op bijvoorbeeld de kribben, ook al lijken onze waarnemingen erop te wijzen dat de trefkans voor kribben beduidend lager ligt dan voor zandstrandjes. Het uitsluipen van de soort op ander substraat dan zand is overigens niet onbekend elders in Europa. De Knijf et al. (2014)

geven aan dat de soort ook uitsluit op harde substraten als beton en hout zoals in België werd waargenomen. Dit fenomeen werd ook vastgesteld in Duitsland, Frankrijk en Italië, maar daar zijn wel meer uitsluitlocaties bekend van op zandstranden.

Figuur 4. Pas uitgeslopen exemplaar van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) te IJsselooog, 16 juli 2009. *Freshly emerged individual of Gomphus flavipes at IJsselooog, 16 July 2009 (Foto: Marcel Schillemans).*

Literatuur

- Bouwman J.H., V.J. Kalkman, G. Abbingh, E.P. de Boer, R.P.G. Geraeds, D. Groenendijk, R. Ketelaar, R. Manger & T. Termaat 2008. Een actualisatie van de verspreiding van de Nederlandse libellen. *Brachytron* 11: 103-198.
- De Knijf G., T. Adriaens, R. Vermylen & P. Van der Schoot 2014. Ontdekking van een populatie Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) op het Albertkanaal (België), een van de drukst bevangen kanalen van Europa, en een overzicht van de status in West- en Midden-Europa. *Brachytron* 16: 3-17.
- Dijkstra K.D. B., V.J. Kalkman, R. Ketelaar & M.J.T. van der Weide (eds.) 2002. De Nederlandse libellen (Odonata). Nederlandse fauna 4. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden.
- Eggens G. & J.H. Bouwman 2011. Van zilte polder tot libellenparel. De ontwikkeling van de libellenfauna in Flevoland. *Brachytron* 14: 3-13.
- Groenendijk D. 2004. Mogelijkheden voor monitoring van de rivierrombout. Rapportnummer VS2004.038, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Hulster de N. 2011. Afleidingen hydromorfologie Rijkswateren. Rapportnummer 075742699:0.5, Arcadis, Apeldoorn.
- Kurstjens G. & M. de Veld 1995. Waarnemingen van de beekrombout langs de Maas: een kwestie van adulte dispersie of larvale drift? *Natuurhistorisch Maandblad* 84: 85-89.

Summary

van der Vliet R.E. & M. Aragon van den Broeke 2015. *Gomphus flavipes* on IJsselooog in lake Ketelmeer. *Brachytron* 17: 107-110.

In 2009, at least 10 exuviae and also a freshly emerged individual of *Gomphus flavipes* were seen and photographed on the island IJsselooog in Ketelmeer in the province of Flevoland. This observation concerns the northernmost place in the Netherlands where exuviae and freshly emerged individuals of the species have been found. Lake Ketelmeer is an extension of the river IJssel where reproduction of *Gomphus flavipes* has been established since 2006. In view of the number of exuviae found on IJsselooog, it is likely that the observations of exuviae and the freshly emerged individual is the result of local reproduction rather than larval drift. The observation indicates that observers should be aware of the occurrence of the species in the province of Flevoland where it has been observed only three times until now.

Samenvatting

In 2009 werden op het eiland IJsselooog in het Ketelmeer in de provincie Flevoland ten minste 10 larvenhuidjes en tevens een uitsluitend exemplaar van de Rivierrombout (*Gomphus flavipes*) gezien en gefotografeerd. Deze waarneming betreft de noordelijkste plek in Nederland waar larvenhuidjes en een uitsluitend exemplaar van de soort zijn gevonden. Het Ketelmeer ligt in het verlengde van de rivier de IJssel, waar sinds 2006 in de monding voortplanting van de Rivierrombout is vastgesteld. Vanwege de aantallen gevonden huidjes op IJsselooog is het aannemelijk dat het lokaal voorkomen het gevolg is van voortplanting in plaats van larvale drift. De waarneming geeft aan dat waarnemers bedacht moeten zijn op het voorkomen van de Rivierrombout in de provincie Flevoland waar deze tot nu toe slechts drie keer is waargenomen.

Keywords: Odonata, dragonflies, *Gomphus flavipes*, Flevoland, the Netherlands, non-riverine habitat, basalt, exuviae